

A LOST ARTIST IN SORIN TITEL'S "REÎNTOARCEREA POSIBILĂ"

Camelia Teodora Ghideu, PhD Student, University of Oradea

Abstract: Sorin Titel's Reîntoarcerea posibilă is the book of silence in which the gap of existence and the lack of a sense in life mark out the protagonist's world. All Stefan's attempts to have a prosaic existence are in vain because of his absence on the scene of life: no any kind of ventures, no feelings and no sign of living; the true artist succeeds in internalizing the idea that art means life; he has to live in order to immortalize feelings, events, people, ventures. There are many possibilities to follow his calling as long as he defines his quest. An important role in his destiny has his brother, Dan, who helps him to find the lost paradise of creation.

Keywords: art, life, sense, nature, lost, painting.

Sorin Titel are un mod unic de a-și surprinde cititorii prin propria viziune cinematografică care însușește toată opera; fiecare episod poate reprezenta o lume aflată în miniatură care oferă posibilitatea de a percepe existența în esența sa. Lumea în care trăiesc personajele nu este completă, nu prinde viață fără trăirile, gândurile, temerile, memoriile acestora. Fără conceperea unor microcosmosuri guvernate de vis, artă, fantastic, memorie, realism magic, viziune labirintică asupra vieții, tematica operei titeliene s-ar reduce la schematism.

Roman, microroman sau nuvelă, cum este categorizat de unii critici, *Reîntoarcerea posibilă* este o carte a tăcerii în care protagonistul, Ștefan, nu-și găsește un drum în viață, este „un pictor de treizeci de ani care până atunci făcuse doar câteva tablouri foarte proaste”.¹ El recurge la memorie pentru a-și umple golul existențial și pentru a găsi o cale de înțelegere a lucrurilor, dar și o soluție la impasul existențial cauzat de stagnarea în propriul univers. Rememorarea unor întâmplări din trecut este o căutare sinuoasă a identității ca artist. Toate încercările lui de a picta eșuează, de unde și o tăcere tenebroasă în viața sa: nimic care să-l mobilizeze spre un scop precis sau o îndeletnicire care să-i facă plăcere: „Am lucrat în ultimul timp câteva chestii care nu-mi făceau nicio plăcere să le fac. Nu mă interesau. Aș fi vrut să pictez niște cai, doi cai albi, sub o lumină roșie în asfințit. Doi cai care se ridică în două picioare și semănă puțin cu niște păsări. În loc să fac cai, dar nu caii contau, ci albul acela cu pâlpâiri roșii, ca umbra unui foc de zăpadă (...).”² Ceea ce dorește Ștefan să picteze este, de fapt, o imagine a sa și nu reușește deoarece pictura, la fel ca celelalte arte, trebuie trăită. El nu experimentează în viața sa niciun fel de trăire, e blocat tacit în lumea pe care încearcă s-o imite în continuu, iar imitația nu este un mod de a fi. În pofida tuturor încercărilor de a da un sens lumii sale, Ștefan nu ajunge la nicio înțelegere ori pariu cu el însuși. Suspendat într-o lume care nu-i poate oferi nimic din cauza imposibilității sale de a-și trăi viața, el ratează cel mai frumos sentiment care dă înțeles vieții: iubirea; nu este interesat să-și revadă mama, dar, totuși, suferă puțin când realizează cât de mult aceasta îl iubește pe fratele său mai mic, pe Dan, și crede că este un obstacol pentru cea de-a doua căsătorie a

¹Sorin Titel, Opere, vol. I, *Schițe și povestiri, Nuvele, Romane*, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, București, 2005 p. 377

² Idem, ibidem, p. 378

mamei sale; nicio femeie din viața lui nu-i reușește să-i trezească dragostea oricât de mult s-ar strădui.

Artistul tace în solitudinea sa; nu vrea să aibă relații de colegialitate sau prietenie cu cei de la Institut, cu Tobias, colegul său, ale cărui pânze nu-i plac; nu poate avea niciun fel de comunicare cu șeful său de grupă, iar când ajunge profesor se simte neiubit și neîmplinit. Toate aceste experiențe ratate pot avea ca fundament lipsa iubirii materne care-l marchează pe toată viața: el nu poate oferi ceea ce nu avut. Lucrurile din jurul său sunt de o tăcere cutremurătoare care îi fură posibilitatea afirmării ca artist deoarece el nu a trăit niciun sentiment: „Când pictez un măr, le spunea, sau coapsa unei femei, totul e să ai ceva de spus, de mărturisit, o dragoste sau o mare ură, ori eu nu iubesc și nu urăsc pe nimeni.”³ De aici provine tragismul în lumea artistului: ca să poată picta el trebuie să trăiască mai întâi, să iubească, or eroul nu poate iubi, trăi până nu-și finalizează tabloul conceput din copilărie.

Tăcerea sentimentelor îi subjugă pictorului orice elan de evadare din viața cotidiană, o parte din viață care oferă micile plăceri; întâlnirile cu prietenii sau camarazii la vreun restaurant, discuțiile dintre ei nu-i dau protagonistului niciun avânt spre integrare, ci îi accentuează sentimentul neputinței, al eșecului: „Apoi lucrurile devin la fel ca înainte, primară o rigiditate aproape hieratică și am înțeles că prezența mea în restaurant nu distona cu ele, eram ca și lucrurile, sau cel puțin așa îmi făcea mie impresia că sunt, fără sentimente și idealuri, răsfrângând doar ca o oglindă sai ca o întindere de apă, pentru o singură clipă, căldura pe care ceilalți reușiseră să mi-o transmită...”⁴ Golul este accentuat de necredința sa în Dumnezeu. El și-a pierdut credința de mic după cum el însuși mărturisește.

În existența lui Ștefan dăinuie o liniște patologică, nu e vorba de acea liniște care echilibrează ființa umană, ci de cea care răstălmăcește toate străfundurile sufletului: care naște monștri. Pictorul nu iubește oamenii, după cum el mărturisește: „Oamenii mă lăsau indiferent, își spunea el. Nu iubeam, le priveam doar tablourile.”⁵ dar, totuși, dorește să picteze pentru oameni și nu instituții. „...Or, eu vreau să pictez pentru oameni, nu pentru instituții. Cum ar arăta picturile astea festive într-o casa în care locuiesc oameni?”. Afirmările sale sunt paradoxale. E un suflet bântuit de morbul artei care oricât ar încerca să-și găsească un sens obișnuit în viață nu reușeste.

Lumea prozaică nu-l împlinește, toate acele evenimente comune trăite de fiecare om îi exacerbează liniștea și golul interior: „Fără îndoială filmul e stupid, își spuse Ștefan, dar nu știu de ce mă face să-mi fie frică de moarte. Poate pentru că nu am reușit să fac nimic până acum. Eram convins că am să ajung un mare pictor, dar au trecut trei ani de când sunt asistent la institut, învăț două sute de studenți cum să picteze, dar eu n-am fost în stare până acum să fac o pânză ca lumea. Am trăit cu câteva femei, cu una din ele mai multe luni în șir și m-am străduit chiar s-o iubesc, dar până la urmă n-am prea reușit. Am învățat puține lucruri puține lucruri în acești treizeci de ani ai mei. N-am avut nici cel puțin curiozitatea să m-apuc de fumat, sau să învăț să joc pocher.”⁶ Eroul devine conștient de condiția sa din prezent. El nu poate rata nimic; este vorba aici de influența socialului care îi invadează lumea. Deși Ștefan se crede de neatins de existența prozaică, el își stabilește bine traiectoria vieții, că nu poate rata

³ Sorin Titel, *op. cit.*, p. 399

⁴ Idem, *ibidem*, p. 389

⁵ Idem, *ibidem*, p.395

⁶ Sorin Titel, *op.cit.*, p. 392

nimic la cei douăzeci și nouă de ani ai săi. Toate aceste direcții hotărâte de el sunt izbucniri ale omului comun care anulează omul creator care își făurește lumea după propriile reguli.

Ștefan este un artist pierdut, rătăcit, pe drumul căutării identității de artist. Chemarea artei o simte încă din copilărie când are viziunea simbolică a cailor și păsărilor, al albului și roșului. Aici trebuie pictorul să se reîntoarcă pentru a-și regăsi propriul vis care îi definește viața. Or, în trecut nu se poate întoarce oricum, este nevoie de ceva sau cineva care să-i ocrotească pașii refăcuți, de aceea, în carte își face prezența fratele cel mic, un alter-ego al său sau poate fi văzut ca Marele Înțelept care îi călăuzește călătoria. Reîntoarcerea în trecut implică riscuri, depășirea fricii, curaj și încredere în propria chemare. Ștefan a omis centrul, iar pentru a regăsi trebuie să se întoarcă pe tărâmul sacru al copilăriei pentru a-și ocupa poziția, cea de creator. Prin urmare, *Reîntoarcerea posibilă* evidențiază lumea unui artist rătăcit în aventura silențioasă, dramatică a celui care vrea să fie, dar nu poate, datorită nostalgiei unui paradis pierdut.

Într-o noapte cuprins de o dorință puternică de a picta, Ștefan desenează pe pereți „Răstăgnirea lui Iisus”, dar nu era Iisus ce răstignit, ci o pasăre „mândră și singuratică” care semăna puțin cu un vultur, iar pe celălalt perete a desenat doi bărbați care se privesc față în față, unul fiind el, iar celălalt poetul, Șerban, în casa căruia a venit să doarmă. Astfel, este prezentă ideea sacrificiului, pe care protagonistul nu ajuns să-l cunoască datorită lipsei iubirii după care tânjește.

El a dorit să fie artist pentru a desena păsări și cai. Pasărea este un simbol al sufletului, joacă rol de intermediar între pământ și cer și poate simboliza stările superioare, nașterea spirituală, iar calul, la fel ca în basme, însoțește căutarea spirituală: calul este „unul dintre arhetipurile fundamentale pe care omenirea și le-a înscris în memorie (...) El este esențialmente manifestare: este viață și continuitate, deasupra discontinuității vieții și morții.”⁷

Ștefan are momente intense de meditație la propriu traseu în viață. Încearcă întruna să descopere cauza ratării sale, până ajunge la un răspuns plauzibil: „Gândindu-se la toți acești ani care au trecut, Ștefan, în fond, nu dorește decât să-și răspundă la o singură întrebare: de ce întreaga lui viață de până atunci trecuse în mare măsură fără rost. Adevărul i se relevă până la urmă dintr-o dată cu bruschețe care îi tăie răsuflarea. Astfel înțelese că în toți acești ani el a lăsat să-i scape încet-încet, printre degete, principala sursă a talentului său, adevărata cheie magică acestuia. Căci în acei ani îndepărtați ai inocenței, el pornea întotdeauna o lungă descifrare a unui alt suflet, călătorie care rămânea aproape întotdeauna neîncheiată (...).”⁸ Totul constă în propria lui devenire care este o regăsire a sinelui pierdut în copilărie. În zadar Ștefan încearcă să se adapteze în mediul prozaic: să se îndrăgostească, să fie entuziasmat să comunice cu semenii săi, dacă păstrează în suflet rămășițele supra-egoului său.

Zăpada, mai degrabă albul, îi dă un sentiment aparte: „o prezență însă care nu-mi era niciodată străină și nu știu de ce intensitatea ei imi dădea impresia unui bun pierdut și la care încercam zadarnic să mă reîntorc, conștient că îmi lipsea o anumită disciplină a efortului, mă aplecam și mâna mea mângâia inutil zăpada și eram uluit de sensibilitatea de virtuos aproape.”⁹ Nu este vorba despre acel alb nocturn, rece, lunar care anulează culoarea, ci acel

⁷Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, vol. 1, A-D, Editura Artemis, p. 235

⁸ Sorin Titel, *op. cit.*, p. 414

⁹Idem, *ibidem*, p.423

alb care provine de la origini, o lumină care provoacă sentimente pe care eroul le-a trăit într-un alt timp.

Ștefan nu experimentează nici „iubirea contemplativă”, nici cea „activă” (Dostoievski), latura umană nefiindu-i activată: „Rememorând, Ștefan este destul de lucid, ca să observe lipsa lui de apartenență la lucruri, rolul lui de observator ușor indiferent al vieții, o anumită detașare care străbătuse toată acea perioadă din viața lui. Nicio pasiune; prin urmare, inutilitatea confesiilor; nicio rană, deci lipsa de necesitate a unui pansament. Pentru Ștefan „iubește-ți aproapele tău” era o abstracție, iar iubirea lui binevoitoare era și ea o astfel de abstracție.”¹⁰ Lipsa iubirii e ceea ce lipsește artistului, iar pentru a o recupera-o Ștefan este ajutat de fratele său, Dan, convertit în „bătrânul mag” care îl va îndrepta spre lumina care dănuie în tărâmul copilăriei. Iubirea este necesară oricărei ființe umane pentru a crea și pentru a trăi și este o atribuție fără de care omul se transformă într-o mașină sau un monstru. Creatorul creează atâta timp cât iubește viața care înseamnă sentimente, trăiri, suferință, responsabilități.

Frica e cea care blochează omul pentru a-și împlini destinul. Astfel, Ștefan rămâne ancorat în lumea altora, fiindu-i frică să-l întâlnească pe acel copil de mult îngropat în subconștientul lui: „Ca să scape, să se elibereze de frică, de frica ascunsă undeva în el, aparent neînsennată, dar veșnic trează, își aminti de o veche promisiune: și caii albi pe care în noaptea aceea începu să-i facă, caii semănând cu niște păsări pe zăpadă, erau probabil niște emisari ai vieții, caii legendari, care au trecut printr-o pădure cu copaci albi, printr-o pădure cu copaci roșii, erau caii visați altădată în copilărie. (...) erau caii care treceau prin sânge fără să-l atingă... dar, la urma urmei, ceea ce picta el pe pânză nu erau cai, ci un alb strălucitor, un alb imun la orice altă culoare, ceea ce picta Ștefan era o spaimă de care voia să scape; sau poate chiar lupta lui cu spaima...”¹¹ Există o legătura simbolică între alb și roșu care explică condiția protagonistului: „Albul este culoarea esențială a înțelepciunii, venită din obârșii și purtând în sine chemarea umană către progres; roșul este culoarea ființei încâlcite în negurile lumii, incapabilă să-i depășească obstacolele.”¹²

Reîntoarcerea posibilă, considerat de exegeza „un mic roman pe tema creatorului”¹³, prezintă imposibilitatea artistului de a-și găsi un traseu în viață datorită lipsei sentimentului care înalță ființa umană. Toată existența lui Ștefan stă sub semnul fricii și a neputinței de a escalada treptele care duc la împlinirea destinului său. Rătăcit în timp și spațiu, artistul caută ceea ce a pierdut în copilărie, și anume candoarea, inocența și dragostea față de fratele său.

¹⁰ Idem, ibidem, p.437

¹¹ Sorin Titel, *op. cit.*, p. 443.

¹² Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *op.cit.*, p. 78

¹³ Eugen Simion, *Scriitori români de azi*, vol. III, p.453

Bibliografie:

Chevalier, Jean, Gherbrant Alain, *Dicționar de simboluri*, vol. 1, A-D, Editura Artemis București, 1994

Lasconi, Elisabeta - *Oglinda aburită, oglinda lucioasă sau Sorin Titel: universul creației*, Editura Amarcord, Timișoara, 2000

Simion, Eugen, *Scriitori români de azi*, vol. III, București, Cartea Românească, 1984

Titel, Sorin, *Opere*, vol. I, *Schițe și povestiri, Nuvele, Romane*, Text stabilit, cronologie, note, comentarii, variante și repere critice de Cristina Balinte, Prefață de Eugen Simion, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, București, 2005

Cercetare finanțată prin proiectul „MINERVA- Cooperare pentru cariera de elită în cercetarea doctorală și postdoctorală”, cod contract: POSDRU/159/1.5/S/137832, proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013